

Еттинчи далил. Урф

22:03 / 18.04.2017 5531

Бу бобда урфнинг таърифи, у билан ижмоъ ўртасидаги фарқ, урфнинг турлари, унинг ҳужжат экани ва татбиқ қилиш ҳолатлари ўрганилади.

«Урф» одамлар ўрганиб қолган, яъни одамларга таниш бўлиб қолган иш ёки сўз бўлиб, ораларида машҳур бўлган нарсадир.

Баъзи китобларда осон қилиб «ал-урфу маа таъаарофа алайҳин-наасу», яъни «одамлар ўрганиб қолган нарса урф» деб қўя қолишган. Одамлар ичида маъруф, машҳур бўлиб қолган нарса «урф» дейилади. «Арафа» сўзидан олинган.

Урф иккига: амалий ва қовлийга бўлинади.

Одамлар ўрганиб қолган иш – амалий урфни уламолар «одат» деб атайдилар.

Амалий урфга – одатга мисол одамлар савдо қилганда, бири савдо молини беради, бири пулини беради. Иккови ҳам тегишини олиб, индамай кетаверади. Олдим-сотдим деб ёки қўл ушлашиб ийжоб-қабул масаласини алоҳида лафзлар билан расмиятчилик қилинмайди. Бири «Бу нарсангиз неча пул?» дейди. Сотувчи «10 сўм» деса, пулини бериб, олиб кетаверади. «Мен сотдим, сиз қабул қилдингиз, олдингиз», деган гаплар йўқ. Шу олди-бердининг ўзи савдонинг тугаганига далолат қилади, бу амалий урф, бу ерда гап йўқ.

Шунингдек, одатда, маҳрнинг қанчалигини сўралаверади-ю, лекин одамлар ўрганиб қолишган – бир бўлагини олдин, қолганини кейин беришади.

Шунга ўхшаш, буғдой, гуруч, қўй гўшти, мол гўштини одамлар индамай олиб, суриштирмай еяверади. Чунки, одамлар шу нарсаларни ейишга ўрганиб қолган, бу нарса урф бўлиб қолган.

Урф қовлий, яъни гап маъносида ҳам бўлади. Унда луғатнинг эътиборидан ташқари ҳолатда, бир сўзни маълум бир маънода ишлатиш урф бўлиб қолади. Эшитганда эшитувчининг хаёлига ундан бошқа нарса келмайди.

Қовлий урфга мисол: араблар «валад» сўзини фақат ўғил болага ишлатишга ўрганишган. Аслида, «валад» сўзи ўғил-қиз икковини ҳам жамлайди. Ўзининг боласини «валад» дейди, ўғилми, қизми фарқи йўқ. Лекин араблар ўғилни «валад», қиз болани «валийда» дейди.

«Самак» (балиқ) дейилаверади, лекин ҳеч ким «балиқ гўшти» демайди. Урфда шундай бўлиб қолган, «балиқ» деса ҳам гўшти тушунилаверади.

Араблар отни «фарас» ёки «Добба» дейишади. «Рокибту добба» деса, «отни миндим» дегани экан.

Урф билан ижмоъ ўртасидаги фарқ.

Ижмоъ умматнинг мужтаҳид даражасига етган уламоларининг иттифоқи билан юзага келади. Урфда ҳамма иттифоқ қилиши шарт эмас, мужтаҳидлар иштирок этиши ҳам шарт эмас. Кўпчилик ичида тарқалиб қолган нарсани «урф» дейилаверади.